

Anna Kwiatkowska

WSPOMNIENIA O PRACOWNIKACH MUZEUM W WILANOWIE

Biorąc do ręki liczne publikacje omawiające historię Wilanowa, czytamy o wielkich przedsięwzięciach konserwatorskich, bogatych zbiorach, o otwarciach kolejnych ekspozycji, galerii, ważnych sesjach naukowych, wystawach, o reprezentacyjnych funkcjach pałacu. Wszystkie te fakty relacjonowane są zwykle bezosobowo. Jednak sukcesy Wilanowa mają swoich autorów – skromną początkowo grupę pracowników muzeum, w przeważającej większości kobiet. Chciałabym w tym miejscu zamieścić wspomnienie o trzech z nich, tych, które jako pierwsze, współpracując z dyrektorem Wojciechem Fijałkowskim, zmierzyły się, z trudnym dzisiaj do wyobrażenia sobie, dziełem przywrócenia temu miejscu należnej mu rangi po latach chaosu i zniszczeń wojennych. Dzięki bezpośredniemu kontaktowi z archiwalnie udokumentowanymi dziełami sztuki i ich bieżącą konserwacją, zdobyły olbrzymią wiedzę specjalistyczną wykorzystywaną w praktyce. Ich prace naukowe w większości nie były publikowane (z braku czasu i funduszy), były realizowane w formie ekspozycji. Panie te cechowała odwaga znacznie przekraczająca doświadczenie, inteligencja i talent wynoszący je ponad przeciętność oraz wielka pracowitość, gwarantująca osiągnięcie sukcesu w czasach najtrudniejszych. Dziś już nie ma ich wśród nas. Pracy w muzeum poświęciły swoje siły, umiejętności, życie. Na zawsze wpisały się w poczet twórców Wilanowa.

Irena Voisé (26.12.1922 – 9.10.2003)

Historyk sztuki, kurator Muzeum w Wilanowie, zaliczana jest do grupy osób, której muzeum zawdzięcza najwięcej. Przybyła do Wilanowa po ukończonych studiach na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zatrudniona została od 1 listopada 1954 r., w momencie ważnych dla Wilanowa decyzji, bowiem dwa

tygodnie później Prezydium Rządu podjęło uchwałę o generalnej odbudowie zespołu pałacowo-ogrodowego jako pomnika polskiej historii i kultury artystycznej, z przeznaczeniem go na cele muzealne i reprezentacyjne. Irena Voisé razem z dyrektorem Wojciechem Fijałkowskim i Marią Żukowską stanęła wobec konieczności powołania zespołu naukowego, nadzorującego prace konserwatorsko-rekonstrukcyjne. Prace związane z architekturą pałacu i założeniem parkowym przejął pod swój nadzór merytoryczny Wojciech Fijałkowski, wyposażenie i dekoracje pałacu powierzył Irenie Voisé. Pod jej opieką znalazły się zbiory dzieł sztuki przechowywane w budynku pałacu, często przywożone z warszawskich ruin. Szybka inwentaryzacja ruchomości, ich selekcja pod kątem pochodzenia konieczna była do określenia strat wojennych. Precyzyjne informacje zwiększały szansę ich rewindykacji, jednak bez inwentarzy rejestrujących zbiory wilanowskie w 1939 r., zadanie to stwarzało olbrzymie trudności. Selekcja merytoryczna przeprowadzana przez Irenę Voisé i jej zespół pozwalała na rekonstrukcję wyposażenia sal i apartamentów pałacowych obiektami tej samej, lub zbliżonej klasy artystycznej. Jako podstawa służyły inwentarze z końca XVII, XVIII lub XIX wieku. Na jej barkach spoczywała koordynacja działań, których efektem końcowym miała być ekspozycja wewnątrz, poczynsz od opracowania projektów, poprzez dobór odpowiednich eksponatów, merytoryczny nadzór nad ich konserwacją, po realizację projektów. Rezultat współpracy zespołu pracowników Działu Sztuki, którym kierowała widoczny był podczas otwarcia nowo urządzonego pałacu w dniu 22 lipca 1962 roku. Dwa lata później, przy współudziale Działu Malarstwa Polskiego Muzeum Narodowego w Warszawie, otwarta została Galeria Portretu Polskiego, aranżowana wg scenariusza prof. Stefana Kozakiewicza. Kustosze Irena Voisé pełniła ze strony Muzeum w Wilanowie funkcję organizatora ekspozycji. Uczestniczyła również w opracowaniu katalogu galerii.

Wiele czasu poświęcała studiowaniu i rekonstrukcji Galerii Malarstwa twórcy muzeum wilanowskiego, Stanisława Kostki Potockiego, identyfikując jej poszczególne

gólne elementy rozproszone po różnych zbiorach, gromadząc je w Wilanowie i opracowując.

Wyróżniała ją: staranność w pracy, stroju, nienagane zachowanie, dobra znajomość języka francuskiego i... podstawowy zestaw narzędzi w kieszeniach. Pełniąc obowiązki wicedyrektora, aktywnie uczestniczyła w organizacji wszystkich wystaw, sesji naukowych, przygotowaniach do wizyt dyplomatycznych. Obecna była przy wieszaniu każdego obrazu w pałacu, starannie dobierając miejsce, oprawę, kompozycję otoczenia. Równocześnie zajmowała się organizacją magazynów zbiorów muzealnych w budynkach stajni zaadaptowanych do tych celów.

Robiła to wszystko z niezwykłą elegancją, bez widocznych oznak zmęczenia, dlatego zakres jej obowiązków ciągle się powiększał.

Przez wiele lat kontynuowała badania nad twórczością francuskiego malarza na dworze saskim, Louisa de Silvestre'a. Nie znajdując czasu pośród natłoku spraw bieżących, finalizowała pracę dopiero po przejściu na emeryturę w 1985 roku. Od kwietnia 1985 do 1990 r. pracowała w wymiarze ½ etatu, pełniąc, jak zwykle, funkcję kuratora Galerii Sztuki Dawnej. Trzechsetna rocznica elekcji Augusta II, przypadająca w 1997 r. stała się okazją do zorganizowania wystawy poświęconej zachowanym w zbiorach dziełom tego malarza. Kustosz Irena Voisé opracowała jej scenariusz oraz projekt aranżacji obrazów. Wydany został opracowany przez nią katalog, z jej wprowadzeniem omawiającym stan badań.

Ciężka choroba odsunęła ją od pracy, prowadzonych badań, pozbawiła ją świadomości wszystkiego tego, co kochała. Irena Voisé pozostawiła po sobie Wilanów z czytelną ekspozycją historycznych i estetycznych treści, jakich był symbolem. Pozostawiła zinwentaryzowane zbiory, wzorowe na owe czasy magazyny dzieł sztuki, dokumentację naukową zbiorów i ekipę pracowników, którzy jak ona są przekonani, że praca, którą wykonują, jest bardzo ważna. Zmarła 9 października 2003 roku.

W 1970 r. wyróżniona została odznaką Zasłużonego Działacza Kultury, dwa lata później złotą odznaką Za Opiekę nad Zabytkami. W roku 1977 przyznano jej Złoty Krzyż Zasługi, a w 1983 – złotą odznakę Za Zasługi dla Warszawy.

Bibliografia prac Ireny Voisé w układzie chronologicznym

Andrzej Dittmann – kolekcjoner toruński, referat wygłoszony 20 listopada 1952 r. w Stowarzyszeniu Historyków Sztuki, Oddział Pomorski.

Pamiętki po królu Janie III Sobieskim w pałacu wila-

nowskim, Warszawa 1962. Współautor: P. Paszkiewicz.

Nieznany portret Augusta III w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie, Biuletyn Historii Sztuki” (dalej BHS), R. XVIII, 1966, nr 1, s. 36.

29 pozycji w katalogu *Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i galerii pałacu w Wilanowie*, red. S. Kozakiewicz, A. Ryszkiewicz, K. Sroczyńska, Warszawa 1967.

La vue du Pont-Neuf au Musée de Wilanów, „Bulletin du Musée National de Varsovie”, R. VIII, 1967, nr 4, s. 112.

Kilka uwag o galerii Stanisława Kostki Potockiego w Wilanowie, BHS, R. XXXIV, 1972, nr 2, s. 151.

Galeria Malarstwa Stanisława Kostki Potockiego w Wilanowie, Warszawa 1974 [dodr. 1975]. Współautor: T. Głowacka-Pocheć.

Jeszcze o Katalogu Galerii Malarstwa St. Kostki Potockiego w Wilanowie, odpowiedź na recenzję [dot. publ.: T. Grzybowskiej], BHS, R. XXXVIII, 1976, nr 1, s. 66-70. Współautor: T. Głowacka-Pocheć.

Portrety polskie w galerii wilanowskiej, Warszawa 1978. Współautor: W. Fijałkowski.

7 pozycji katalogowych w: *Malarstwo francuskie, niderlandzkie, włoskie do 1600. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1979. Współautorzy: J. Białostocki, M. Skubiszewska.

Artystyczne zbiory Wilanowa, Warszawa 1979. Współautorstwo w zakresie malarstwa.

Rzemiosło artystyczne i plastyka w zbiorach wilanowskich, Warszawa 1980. Udział w redakcji katalogu.

Twórczość portretowa L. de Silvestre'a jako problem indywidualności artysty w XVIII w. [w:] Materiały Sesji SHS, Rzeszów 1978, Warszawa 1981.

Portret polski w zbiorach wilanowskich, „Studia Wilanowskie” 1981, t. VII, s. 5.

Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej, wrzesień-grudzień 1983, Warszawa 1983. Współautorstwo.

Straty wojenne w zbiorach malarstwa w Wilanowie, „Studia Wilanowskie” 1984, t. X, s. 55.

Luis de Silvestre 1676-1760, francuski malarz Augusta II i Augusta III. Obrazy ze zbiorów polskich. Katalog wystawy, Warszawa 1997.

Portret Olimpii Łosiowej (próba atrybucji), „Studia Wilanowskie” 1999, t. XII, s. 53-58.

Wystawy autorstwa i współautorstwa Ireny Voisé

1962 Stała ekspozycja Pałacu Wilanowskiego po głównych pracach remontowych.

1963 Stała ekspozycja Galerii Portretu Polskiego od

XVI-XIX w. ze zbiorów wilanowskich i Muzeum Narodowego.

1964 Otwarcie parku wilanowskiego po zakończeniu prac konserwatorskich

1967 Stała ekspozycja apartamentu ks. Izabeli Lubomirskiej w Pałacu Wilanowskim.

1977 Stała ekspozycja studyjna „Wilanowskie Zbiory Artystyczne”.

1980 Wystawa obrazów z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego z okazji 175-lecia rozpoczęcia działalności muzealnej w Wilanowie.

1983 „Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w.” z okazji 300 rocznicy odsieczy wiedeńskiej.

1997 „Louis de Silvestre (1675-1760), francuski malarz dworu Augusta II i Augusta III”, w 300. rocznicę elekcji Augusta II.

* * *

Maria Żukowska (17.12.1926 – 24.02.2005)

Historyk sztuki, uznany specjalista w zakresie aranżacji dekoracji tkaninowych we wnętrzach zabytkowych, autorka publikacji na temat tkanin zabytkowych i kolekcji sreber francuskich. Ukończyła Uniwersytet Warszawski i od 1 września 1952 r. zatrudniona została w Wilanowie na stanowisku instruktora,

następnie asystenta, adiunkta i od 1970 r. – kustosa. Przez wiele lat Wilanów był dla niej nie tylko miejscem pracy, ale też jej domem, jej życiem.

Należała do współorganizatorów pierwszego po II wojnie światowej zespołu historyków sztuki zajmującego się rewaloryzacją pałacu wilanowskiego i rekonstrukcją jego zbiorów. Razem z Wojciechem Fijałkowskim i Ireną Voisé tworzyła zręby Działu Sztuki, zajmującego się inwentaryzacją przechowywanych przez muzeum zbiorów, ich selekcją, dokumentacją, kwalifikacją konserwatorską i opracowaniem. W pierwszych latach funkcjonowania muzeum do jej zadań należało zarówno oprowadzanie grup wycieczkowych, jak i współpraca przy opracowywaniu scenariusza ekspozycji muzealnej w zabytkowych wnętrzach pałacu. Kustosz Marii Żukowskiej powierzono niezwykle trudne zadanie przywrócenia świetności ocalałych, lecz w różnym stopniu zdewastowanych, tkaninowych

dekoracji ściennych. Wymagało ono przeprowadzenia wnikliwych badań (merytorycznych i technologicznych) zachowanych obić ściennych i meblowych, sporządzenia profesjonalnej dokumentacji i znalezienia warsztatów mogących wykonać ich wierną rekonstrukcję. Biorąc pod uwagę warunki powojenne: brak fachowej literatury, dokumentacji porównawczej, zrujnowany park maszynowy przemysłu włókienniczego, brak odpowiednich surowców, a przede wszystkim wysokiej klasy specjalistów – tkaczy i tapicerów, należałoby uznać to zadanie za niewykonalne.

Jednak ta drobna, filigranowa kobieta, borykająca się od wojny z poważnymi kłopotami zdrowotnymi potrafiła, wykorzystując materiały archiwalne i skromne możliwości kontaktu z zagranicą, stworzyć warsztat naukowy, pozwalający na wykonanie projektów rekonstrukcji wnętrz pałacowych zgodnie z obowiązującymi zasadami dekoratorskimi epoki. Swym entuzjazmem i odwagą skłoniła do współpracy dr. Adama Nahlika, który opracował technologie wykonania kopii tkanin potrzebnych dla Wilanowa, i prezesa Zarządu Głównego „Cepelia” mgr. Tadeusza Więckowskiego, a przede wszystkim przekonała zespół Cepeliowskiej Spółdzielni „Rękodzieło Artystyczne” w Łodzi i fabrykę jedwabiu w Milanówku do realizacji przedstawionych projektów. Udźwignęła nie tylko ciężar rekonstrukcji i aranżacji kilkunastu wzorów tkanin wilanowskich, ale od 1967 roku rozpoczęła prace przy kolejnych dekoracjach wnętrz Pałacu Nieborowskiego, Pałacu Łazienkowskiego, Królikarni, Pałacu Biskupiego w Kielcach oraz Zamku Królewskiego w Warszawie. Wielkim wsparciem dla niej była współpraca z Klubem Kostiumologii i Tkaniny Artystycznej, działającym od 1965 r. przy Stowarzyszeniu Historyków Sztuki, którego była członkiem. Bez jej odwagi, wyobraźni opartej na rzetelnej wiedzy, a przede wszystkim bez ogromnego wkładu pracy, wiele z podziwianych dzisiaj przez nas pałaców wyglądałoby o wiele skromniej, dając fałszywy przekaz o poziomie artystycznym dekoracji polskich rezydencji.

Świadoma potrzeby ciągłego nadzoru konserwatorskiego nad unikatowym zespołem tkanin, w tym welurów genueńskich dekorujących apartament królewski, zainicjowała zorganizowanie w Muzeum Wilanowskim, renomowanej dzisiaj, Pracowni Konserwacji Tkanin, prowadzonej obecnie przez Tamarę Przygońską.

Pod merytoryczną opieką Marii Żukowskiej znajdowała się także wilanowska kolekcja wyrobów jubilerskich, sreber, brązów i emalii. Dzięki kontaktom z wieloma placówkami muzealnymi Francji, zgromadziła bogaty materiał naukowy, służący jej do opracowania scenariusza wystawy zrealizowanej dopiero w 1998 r. oraz katalogu z bogatym aparatem nauko-

wym, stanowiącym podsumowanie wyników jej wieloletnich badań.

W 1988 r. przeszła na emeryturę i ograniczyła swe zajęcia do ½ etatu. Mieszkając na terenie muzeum, uczestniczyła w wielu wydarzeniach tej instytucji. Była współautorką katalogów wystaw, udzielała konsultacji, służyła swoim doświadczeniem, udostępniała prywatną bibliotekę, pośredniczyła w kontaktach ze specjalistami. Była współtwórcą scenariusza i koncepcji wystawy „Osobliwości Dalekiego Wschodu w historycznej kolekcji Wilanowa” prezentowanej przez muzeum wilanowskie w 1993 roku. Każda kolejna publikacja powstawała kosztem utraty zdrowia, okupowana była pobytem w szpitalu.

Zmarła 24 lutego 2005 r. pozostawiając zgromadzony materiał naukowy na temat tkanin dekoracyjnych, sreber i brązów francuskich oraz emalii. Ta spuścizna przez długie lata będzie nas wspierała w wielu realizowanych projektach.

W uznaniu zasług otrzymała w 1970 r. złotą odznakę Za Opiekę nad Zabytkami, w 1977 r. Srebrny Krzyż Zasługi, a w 1984 r. nadano jej odznaczenie Zasłużonego dla „Cepelii”. W 1986 r. przyznano jej Złoty Krzyż Zasługi i rok później odznaczenie Zasłużonego Działacza Kultury.

Bibliografia prac Marii Żukowskiej w układzie chronologicznym

Wilanów, Warszawa 1964. Przewodnik.

Zespół obiciowych aksamitów wzorzystych tzw. *velours de Gênes* we wnętrzach pałacu w Wilanowie, „Ochrona Zabytków”, 1966, nr 2,

Tkaniny obciowe [w:] *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, red. J. Kamińska, I. Turnau, Wrocław 1966.

Najnowsze wystawy tkanin artystycznych w muzeach polskich, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1968, nr 1, s. 210-213.

Dwa portrety ze zbiorów wilanowskich zwane „Gobelinowymi”, „Studia Muzealne” 1974, nr 10,

Francuskie zastawy srebrne w zbiorach wilanowskich, „Biuletyn Historii Sztuki” (dalej BHS), R. XXXVII, 1975, nr 1, s. 75.

Francuskie zastawy srebrne w zbiorach wilanowskich [w:] *O rzemiosło artystycznym w Polsce. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Oddział Poznański Stowarzyszenia Historyków Sztuki i Muzeum Narodowe w Poznaniu w dniach 22-24 października 1973*, Warszawa 1976.

Współczesne rekonstrukcje tkanin zabytkowych i ich zastosowanie we wnętrzach pałacowych, BHS, R. XL, 1978, nr 3, s. 443-459.

Dziesięciolecie Klubu Kostiumologii i Tkaniny Artystycznej (1965 -1975), BHS, R. XL, 1978, nr 3, s. 464-466. Współautor: K. Turska.

Artystyczne zbiory Wilanowa, Warszawa 1979. Współautorstwo – opracowanie wyrobów złotniczych, emalii, metali.

Zespół sreber francuskich w zbiorach wilanowskich, „Studia Wilanowskie” 1982, t. VIII, s. 31.

Gobelinowy portrecik Jana III Sobieskiego – konserwacja i nowe sugestie dotyczące jego powstania, „Studia Wilanowskie” 1983, t. IX, s. 21. Współautor: E. Kujawa Szczęśna.

Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej, wrzesień-grudzień 1983, Warszawa 1983. Współautorstwo.

Srebrny kubek warsztatu Jana Gotfryda Holla – cenny dar dla zbiorów wilanowskich, „Studia Wilanowskie”, 1984, t. X, s. 135.

La reconstruction des tissus anciens en Pologne, „Bulletin du Musée National de Varsovie”, R. XXXIII 1992, nr 3-4, s. 68.

Osobliwości Dalekiego Wschodu w historycznej kolekcji Wilanowa, Warszawa 1993. Katalog wystawy. Współautorstwo.

Velours de Gênes dans les appartements du palais de Wilanów, „Bulletin du Musée National de Varsovie”, R. XXXVIII 1997, nr 1-4, s. 93.

Pas kontuszowy Filsjeana. Cenny zakup do zbiorów wilanowskich, „Studia Wilanowskie” 1999, t. XII, s.59.

Konserwacja najcenniejszych tkanin w Pałacu w Wilanowie w latach 1955-1968. Pamięci zasłużonych dla Wilanowa konserwatorów tkanin, „Studia Wilanowskie” 2004, t. XV, s.109.

Kolekcja Wilanowska, Warszawa 2005 [na podstawie opracowania Marii Żukowskiej].

* * *

Jadwiga Mieszko (28.07.1942 – 3.04.2006)

Z maturą w ręku zjawiła się w gabinecie dyrektora muzeum wilanowskiego Wojciecha Fijałkowskiego, prosząc go o wskazówki dotyczące dalszych studiów, umożliwiających jej pracę w tej instytucji. Młoda osoba o tak precyzyjnie określonych celach i zaintereso-

waniach budziła uznanie w pracownikach muzeum, borykających się na co dzień z trudnymi problemami rekonstrukcji królewskiej rezydencji po zniszczeniach wojennych.

Ukończyła Uniwersytet Warszawski i jako mgr historii sztuki powróciła do Wilanowa, gdzie od 1 grudnia 1964 r. rozpoczęła pracę na stanowisku asystenta muzealnego pod kierunkiem mgr Ireny Malinowskiej w Dziale Dokumentacji Naukowej. Dokumentacja archiwalna była w tym okresie szczególnie ważnym elementem przywracania walorów artystycznych pałacowi i jego otoczeniu. Była podstawą do wytyczenia kierunków prowadzonych prac konserwatorskich, opracowań merytorycznych, klasyfikacji i atrybucji zachowanych zbiorów. Razem z Ireną Malinowską, Jadwigą Mielezko porządkowała i gromadziła materiały archiwalne oraz dokumentację opracowań z zakresu historii Wilanowa, zgłębiała zawilości ikonograficzne architektonicznej dekoracji Pałacu Wilanowskiego. Uczestniczyła w realizacji zadań powołanego w roku 1968 w Wilanowie Ośrodka Badań nad Barokiem.

W latach 70. współpracowała z Państwowym Wydawnictwem Naukowym, dla którego opracowała monografię warszawskiego Pałacu Czapskich. Jej autorstwa są również hasła w *Encyklopedii Warszawy* PWN, dotyczące Pałacu Czapskich, kościoła św. Anny w Wilanowie, Parku Skaryszewskiego oraz Parku Traugutta. W tym samym czasie razem z dr Wojciechem Fijałkowskim brała czynny udział w realizacji projektu „Polonia: arte e cultura dal medioevo all’illuminismo, Roma – Palazzo Venezia 1975”.

Od 1977 r. pełniła funkcję redaktora technicznego muzealnego periodyku „Studia Wilanowskie” (tomy I-XI). Po odejściu kustosz Ireny Malinowskiej na emeryturę, w

1980 r. podjęła obowiązki kierownika Ośrodka Dokumentacji Naukowej i sekretarza wydawnictw muzealnych.

Badania nad ikonografią Pałacu Wilanowskiego, rozpoczęte w latach 60. razem z Ireną Malinowską, zaowocowały serią publikacji, m. in. artykułem *Ikonografia wilanowskich wnętrz muzealnych w XIX w.* oraz pracą wspólną z I. Malinowską *Garderoba Króla. Z badań nad wystrojem wnętrz pałacowych w Wilanowie*. Ikonografii dekoracji architektonicznych i parkowych Jadwiga Mielezko poświęciła eseje: *Quod vetus urbs coluit, nunc nova villa tenet. Co starodawne miasto [Rzym] czciło, teraz Nova Villa [Wilanów] posiada* w katalogu wystawy „Boginie, Muzy, Bachantki...” i drugi *Bogowie, herosi, śmiertelnicy w dekoracji pałacu i ogrodu w Wilanowie* w katalogu wystawy „Bogowie, Herosi, Śmiertelnicy...”. Jej opracowanie ikonografii unikatowych zega-

rów ściennych na elewacji Pałacu Wilanowskiego zawiera katalog wystawy „Czas przełomu tysiącleci” zatytułowany *Zegary w zbiorach wilanowskich*.

W 1983 r. współuczestniczyła w przygotowaniu obchodów 300. rocznicy odsieczy wiedeńskiej, organizowanych przez Muzeum w Wilanowie. Razem z Wojciechem Fijałkowskim i Ireną Voisé pełniła funkcję komisarza wystawy jubileuszowej, zatytułowanej „Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w.”. Opracowała 59 eksponowanych rysunków i grafik związanych z Janem III i prowadziła redakcję katalogu wystawy. Dzięki jej inicjatywie prezentowana była w 1990 r. w muzeum wilanowskim lwowska wystawa rzeźby zatytułowana „Mistrz Pinzel, legenda i rzeczywistość”. Była współautorką i redaktorką polskiej wersji publikacji towarzyszącej ekspozycji. Temu tematowi poświęciła artykuł *La Maitre Pinzel – le représentant le plus éminent de „l’école de sculpture de Lvov au XVIIIe siècle*. Trzecią wystawą zorganizowaną przez Jadwigę Mielezko była ekspozycja najcenniejszych darów i nabytków, jakie wzbogaciły zbiory muzeum w trzydziestolecie 1962-1992. Uczestniczyła w opracowaniu i redakcji katalogu tej wystawy.

W 1993 r. zaangażowana była jako współautor i redaktor naukowy w prace przy katalogu wystawy organizowanej przez Muzeum Narodowe w Warszawie „Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576-1763”. Aktywnie uczestniczyła w przygotowaniach obchodów jubileuszowych 300-lecia śmierci Jana III, prowadząc redakcję naukową katalogu wystawy jubileuszowej „*Tron Pamiątek* ku czci Najjaśniejszego, Niezwyciężonego Jana III Sobieskiego Króla Polskiego”. Była autorką tekstu foliery towarzyszącego wystawie.

Od 1999 r. objęła stanowisko sekretarza naukowego redakcji „Studiów Wilanowskich” (tomy XII-XV). Prowadziła redakcję wielu muzealnych wydawnictw. Jej ostatnie prace związane były z jubileuszem 200-lecia Muzeum Wilanowskiego.

Starszy kustosz Jadwiga Mielezko w swej wieloletniej pracy w muzeum kierowała się szlachetną bezinteresownością. Wykazywała głębokie zrozumienie edukacyjnej misji muzeum, obowiązku spoczywającego na kontynuatorach tradycji tego miejsca. Pełniąc funkcję wicedyrektora (od 1995 r.), wspierała merytorycznie wszystkie podejmowane przez muzeum inicjatywy organizacyjne, badawcze i popularyzatorskie.

Rzetelność i dążenie do perfekcji w każdej dziedzinie nadawały jej pracy szczególną wartość. Przez jej gabinet przechodził niekończący się szereg interesantów. Każdemu z nich służyła swoją wiedzą, doświadczeniem, czasem. Zawsze znajdowała czas na redak-

cję prac pisanych przez kolegów, na kolejne korekty, konsultacje. Dla siebie czasu miała coraz mniej. Nie starczyło go na realizację własnych planów i autorskie publikacje zebranych materiałów.

Zmarła 3 kwietnia 2006 roku. Ślady jej działalności odnajdujemy w muzeum na każdym kroku. Pozostaną z nami na zawsze w archiwum, w bibliotece, we wspomnieniach.

W 1977 r. otrzymała srebrną odznakę Za Opiekę nad Zabytkami, a w 1987 r. nagrodzona została odznaką Zasłużonego Działacza Kultury. W tym samym roku przyznano jej Złoty Krzyż Zasługi.

Bibliografia prac Jadwigi Mielezko w układzie chronologicznym

Pałac Czapskich, seria PWN „Zabytki Warszawy”, Warszawa **1971**.

Hasła dotyczące Pałacu Czapskich, kościoła św. Anny w Wilanowie, Parku Skaryszewskiego oraz Parku Traugutta w: *Encyklopedia Warszawy*, PWN, Warszawa **1975**.

Ikografia wilanowskich wnętrz muzealnych w XIX w., „Studia Wilanowskie” **1980**, t. VI, s. 51.

Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w., Warszawa **1983**. Katalog wystawy. Współautorstwo i redakcja.

Garдерoba Króla. Z badań nad wystrojem wnętrz pałacowych w Wilanowie, „Studia Wilanowskie”, **1984**, t. X, s. 19. Współautor: J. Malinowska.

Mistrz Pinzel legenda i rzeczywistość. Wystawa rzeźby XVIII w. ze zbiorów lwowskich, Wilanów **1990**. Współautor: J. Repko.

Anna Kwiatkowska

La Maitre Pinzel – le représentant le plus éminent de „l'école de sculpture de Lvov au XVIIIe siècle”, „Bulletin du Musée National de Varsovie”, R. XXXI, **1990**, nr 3, s. 55.

Dary i zakupy Muzeum w Wilanowie 1962-1992, Warszawa **1992**. Katalog wystawy. Współautorstwo i redakcja.

Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576-1763, Warszawa **1993**. Katalog wystawy. Współautorstwo i redakcja naukowa.

Tron Pamiątek ku czci Najjaśniejszego, Niezwyčajonego Jana III Sobieskiego Króla Polskiego, Warszawa **1996**. Katalog wystawy. Redakcja naukowa.

Quod vetus urbs coluit, nunc nova villa tenet. Co staro-dawne miasto [Rzym] czciło, teraz Nova Villa [Wilanów] posiada, [w:] *Bogowie, Muzy, Bachantki...*, Warszawa **1999**. Katalog wystawy.

Pozycja dotycząca zegarów ściennych z elewacji Pałacu Wilanowskiego w: *Zegary w zbiorach wilanowskich*, Warszawa **2000**.

Bogowie, herosi, śmiertelnicy w dekoracji pałacu i ogrodu w Wilanowie [w:] *Bogowie, herosi, śmiertelnicy...* Warszawa **2002**. Katalog wystawy.

Wystawy autorstwa i współautorstwa Jadwigi Mielezko

1983 „Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII-XX w.”.

1990 „Mistrz Pinzel, legenda i rzeczywistość”.

1992 „Dary i zakupy Muzeum w Wilanowie 1962-1992”.

Recollections about the Staff of the Museum Palace in Wilanów

Irena Voisé (26 December 1922 – 9 October 2003)

Historian of art, curator at the Museum Palace, regarded as one of those persons to whom the Museum owes the most. Started work in 1945 when the Polish government decided to rebuild the Palace, a monument of national history. Entrusted with the organisation of, and supervision over the reconstruction of the decorations and outfitting of the Palace interiors, the inventory and restoration of the surviving collections, their documentation, the organisation of the Museum storerooms and the first expositions. Fulfilled the duties of vice-director and actively participated in the organisation of all the exhibitions and scientific sessions, and preparations for diplomatic visits.

Upon the 300th anniversary of the election of Augustus II (1997) Irena Voisé organised an exhibition of works by the French painter Louis de Silvestre, based on her own scenario

and project for arranging the paintings. The author of a catalogue accompanying the display and numerous publications about for the Painting Gallery of Stanisław Kostka Potocki, the founder of the Museum.

In 1970 Irena Voisé received the Culture Activist of Merit award, and two years later – the Protection of Historical Monuments award. In 1977 she was presented the Golden Cross of Merit, and in 1983 – a golden award for her contributions to the city of Warsaw.

Maria Żukowska (17 December 1926 – 24 February 2005)

Historian of art, renowned expert on the arrangement of fabric decorations in historical interiors, author of publications on historical fabrics and collections of French silver. Together with Wojciech Fijałkowski and Irena Voisé, Maria Żukowska created

the core of the Art Department dealing with inventories of the Museum collections, their selection, documentation, conservation classification and studies. Curator Maria Żukowska was entrusted with the task of restoring the splendour of the fabric wall decorations in palaces in Wilanów, Nieborów and Łazienki, Królikarnia, the Bishop's Palace in Kielce, and the Royal Castle in Warsaw, as well as the organisation of the Atelier for Fabric Conservation in the Museum Palace in Wilanów. Supervisor of the Wilanów collection of jewellery, silver, bronze and enamel. Maria Żukowska amassed copious scientific material for the purpose of exhibitions and catalogues, and her publications deal with Wilanów collections of Genoa velour, embroidered portraits, French silverware and the reconstruction of historical fabrics.

Recipient of the gold award of the Ministry of Art and Culture for the protection of historical monuments (1970), the Silver Cross of Merit (1977), an award of Merit for CEPeLiA (1984), the Gold Cross of Merit (1986) and a Cultural Activist of Merit award (1987).

Jadwiga Mieleszko (28 July 1942 – 3 April 2006)

Jadwiga Mieleszko began working in the Department of Scientific Documentation at the Museum Palace in Wilanów on 1 December 1964 – she collected and arranged archival material and documentation pertaining to publications on the history of Wilanów, and delved into the iconographic intricacies of the architectural decoration of the Palace. Her mono-

graphic study on the Czapski Palace in Warsaw was issued in 1971 by the State Scientific Publishers in the *Zabytki Warszawy* (Historical Monuments of Warsaw) series; the author of entries in *Encyklopedia Warszawy* (The Warsaw Encyclopaedia) on the Czapski Palace, the church of St. Anne in Wilanów, the Skaryszewski Park and the Traugutta Park. Took part in the realisation of the tasks of the Centre of Research into the Baroque, established in 1968. Active participant in the “Polonia: arte e cultura dal medioevo all’illuminismo, Roma – Palazzo Venezia 1975” project. In 1980 Jadwiga Mieleszko took over the duties of the head of the Centre for Scientific Documentation and secretary of Museum publications

Co-organiser of the exhibitions “The fame and glory of Jan III in art and literature. Seventeenth-twentieth century”, “Master Pinzel, legend and reality” and “Donations and purchases in the Museum Palace in Wilanów 1962-1992”. Co-author and editor of publications accompanying the exhibitions, and author of studies about the Palace, drawings and graphic works, and sculptures by Pinzel.

Jadwiga Mieleszko possessed a profound understanding of the educational mission of museums and the duties of the continuators of the Wilanów traditions. Since 1995, in her capacity as vice-director, she supported all the organisational, research and popularisation initiatives of the Museum. A striving for perfection and meticulous concern for every domain of her work endowed it with particular merit.

□

Janina Ładnowska (1934-2006)

W dniu 26 kwietnia 2006 r. zmarła w wieku 72 lat mgr Janina Ładnowska, kurator sztuki nowoczesnej w stopniu st. kustosa Muzeum Sztuki w Łodzi. Brzmi to bardzo oficjalnie, ale dla nas, Jej współpracowników, była po prostu Janką.

Janina Ładnowska urodziła się 16 maja 1934 r. w Piotrkowie Trybunalskim jako córka

Stanisława, adwokata, i Stefanii z Ruśkiewiczów, filologa klasycznego. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1951 r. rozpoczęła studia historii sztuki na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Jako uczestniczka seminarium sztuki nowoczesnej prof. dr. Juliusza Starzyńskiego przedstawiła w 1955 r. pracę magisterską *Zainteresowania Stanisława Wyspiańskiego sztuką dawną i wpływ tych zainteresowań na jego twórczość*. Uczęszczała także na seminarium sztuki ruskiej i rosyjskiej doc. Stefana Kozakiewicza.

Po krótkim zatrudnieniu (wrzesień-listopad 1955) w klubie TPPR Jelonki w Warszawie, 1 stycznia 1956 r. rozpoczęła pracę w oddziale łódzkim Centralnego Biura Wystaw Artystycznych w Warszawie jako pracownik oświatowo-propagandowy. W tym charakterze organizowała wystawy i odczyty na terenie Łodzi i województwa łódzkiego. Pracę w CBWA zakończyła 31 lipca 1957 r., obejmując 1 sierpnia 1958 r. stanowisko asystenta działu sztuki obcej w Muzeum Sztuki w Łodzi, a następnie asystenta świeżo wówczas powołanego działu międzynarodowej sztuki nowoczesnej. Nominacja ta zadecydowała o jej dalszej karierze zawodowej. Od tego czasu poświęciła się niemal wyłącznie sztuce nowoczesnej i współczesnej, polskiej i obcej.

Po odejściu M. G. Rubczyńskiej została powołana 1 października 1966 r. na stanowisko p.o. kierownika działu, od 1975 r. kierownika działu. Po zmianie struktury muzeum kierowała działem nowoczesnego malarstwa i rzeźby. W 1995 r. przeszła na emeryturę, pracując nadal na dotychczasowym stanowisku w niepełnym wymiarze godzin. W 2001 r. objęła stanowisko kuratora sztuki nowoczesnej, które zajmowała aż do śmierci.

Jej aktywność zawodowa obejmowała prace ściśle muzealne, publikacje, pracę na wyższych uczelniach, wreszcie działalność społeczną.

Jako muzealnik przeszła twardą szkołę pod okiem dyrektora Mariana Minicha i kierowniczkę działu sztuki nowoczesnej, Marii Gabrieli Rubczyńskiej. W pełni mogła pokazać swoje możliwości po objęciu stanowiska dyrektora przez Ryszarda Stanisławskiego i nominacji na p.o. kierownika, a następnie kierownika działu, co umożliwiło Jej współpracę przy większości wystaw sztuki nowoczesnej w muzeum, a przede wszystkim ułatwiło kontakty zagraniczne. Niedostępnione mistrzostwo Stanisławskiego w dziedzinie wystawiennictwa pozwoliło na zwieńczenie edukacji muzealnej Janki.

Wzięła udział w organizacji takich ekspozycji Muzeum Sztuki, jak:

„Karol Hiller” (1967), „Władysław Strzemiński. Rysunki ze zbiorów Muzeum Sztuki” (1968), „Henryk Stażewski. Kompozycje z lat 1967-1968” (1969), „Mieczysław Janikowski” (1974), „Z tradycji rewolucyjnych w malarstwie polskim” (1975), „Kolekcja Mateusza B. Grabowskiego z Londynu” (1975), „Zbigniew Dłubak. Desymbolizacje” (1978), „Jankiel Adler” (1986), „Cmentarz żydowski w Łodzi” (1988), „Artur Nacht-Samborski” (1989), „Artyści żydowscy dawnej Łodzi” (1990), „Koji Kamoji. Drzewo, wiatr, kamień” (1990), „Willi Baumeister” (1990), „Edward Krasiński” (1991), „Sztuka łódzka lat trzydziestych – Z kręgu czasopisma »Forma«” (1993), „W siedemdziesiątą rocznicę Wystawy Nowej Sztuki w Wilnie” (1993, także w Centrum Sztuki Współczesnej w Wilnie), „Zbigniew Gostomski. Stan rzeczy” (1994), „Ze spuścizny twórczej Tadeusza Kantora. Depozyt Marii Stangret-Kantor i Doroty Krakowskiej” (1995), „Stanisław Fijałkowski. Droga” (1996), „Alina Szapocznikow” (1999), „Profil kolekcji. Hommage á Ryszard Stanisławski” (2001), „Spacer z Andrzejem Dłużniewskim w stronę sztuki” (2005), „Norbert Thomas. Sztuka konkretna. Od płaszczyzny do przestrzeni” (2005).

Osobnym rozdziałem są wystawy „w setną rocznicę urodzin”, zainicjowane przez Jaromira Jedlińskiego, opatrzone z reguły obszernymi katalogami rozumowa-

nymi, przygotowywane we współpracy z Zenobią Karnicką. Były to:

„Władysław Strzemiński” (1993), „Henryk Stażewski” (1994), „Maria Łunkiewicz-Rogoyska” (1995), „Katarzyna Kobro” (1998, pokazana później we Włoszech, Anglii i Czechach), „Karol Hiller” (2002, pokazana później w Muzeach Narodowych we Wrocławiu, Kielcach i Poznaniu).

Szczególne znaczenie miała pośmiertna wystawa retrospektywna Antoniego Starczewskiego (2002), zaprzyjaźnionego z Janką artysty, który uczynił ją wykonawcą swego testamentu. Również i tej wystawie towarzyszył obszerny katalog rozumowany.

Pod kierunkiem Ryszarda Stanisławskiego uczestniczyła w organizacji wielkich wystaw zagranicznych sztuki polskiej: słynnych wystaw konstrukttywizmu prezentowanych w całym świecie, pamiętnej ekspozycji „Présences polonaises” w Centre Georges Pompidou w Paryżu (1983). Z samodzielnych realizacji warto wspomnieć wystawy:

„Henryk Stażewski”, Quadrat Moderne Galerie, Bottrop 1980; „Henryk Stażewski. Pioniero del arte concreto”, Centro Atlantico del Arte Moderna, Las Palmas 1990; „Henryk Stażewski”, Galeria Spicchi dell’Est, Rzym 1991; „a. r. Artistes revolutionnaires de Łódź”, Europalia 2001, Musée d’Ixelles, Bruksela.

Współpracowała także z innymi instytucjami wystawienniczymi, w ostatnich latach zwłaszcza z Galerią 86 w Łodzi, prowadzoną przez Grzegorza Musiała i Janusza Głowackiego, którzy jedną ze swych ostatnich wystaw dedykowali Jej pamięci.

Była autorką licznych artykułów, rozproszonych w katalogach i czasopismach, zarówno polskich, jak i zagranicznych. Brak miejsca nie pozwala na przytoczenie pełnej bibliografii, którą zresztą należałoby zweryfikować i uzupełnić. Jej zainteresowania dotyczyły klasyki awangardy, sztuki współczesnej polskiej i obcej, dziejów własnego muzeum. Szczególnym zainteresowaniem darzyła sztukę żydowską, ostatnio także niemiecką dawnej Łodzi, torując drogę dalszym badaniom. Wiele czasu poświęciła historii Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych (obecnej ASP) w Łodzi.

Stosunkowo wcześniej nawiązała kontakty akademickie. Prowadziła przez pewien czas zajęcia z historii

sztuki w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej i Filmowej w Łodzi jako asystentka Krystyny Zwolińskiej. Od roku 1994 wykładała w ramach umowy-zlecenia muzealnictwo dla studentów historii sztuki Uniwersytetu Łódzkiego. Niestety, nadmiar obowiązków nie pozwolił Jej na zrealizowanie pracy doktorskiej o Karolu Hillerze.

W latach 1965-1980 była członkiem PZPR, pełniąc często funkcje sekretarza POP. Z partii wystąpiła w 1980 r., po 1989 r. była członkiem władz organizacji związkowej „Solidarność” w muzeum. Od początku uczestniczyła aktywnie w pracach oddziału łódzkiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki jako wieloletni skarbnik, ostatnio była członkiem Zarządu Głównego SHS. Należała także do Polskiego Narodowego Komitetu ICOM oraz do Międzynarodowego Stowarzyszenia Krytyków Sztuki AICA.

Była osobą znaną w kraju i za granicą. Nawiązała liczne przyjaźnie. Szczególne znaczenie miały dla Niej kontakty z artystami. Prócz wspomnianego już Antoniego Starczewskiego byli to przede wszystkim Henryk Stażewski, a następnie Zbigniew Dłubak, Koji Kamoji, Edward Krasieński i wielu, wielu innych.

Nie założyła rodziny, poświęcała się całkowicie muzeum. Niezwykle pracowita, do ostatka snuła liczne projekty, niemal do końca nie zdając sobie sprawy z nadchodzącego kresu życia. Niestety, nie dane było jej zrealizować jednego z marzeń – wystawy „Strzemiński dla Smoleńska”, rekonstrukcji projektu Strzemińskiego z 1919 r. we współpracy z muzeami rosyjskimi, dla których rewanzem miała być, pierwsza w Rosji, wystawa monograficzna Władysława Strzemińskiego w Muzeum Rosyjskim w Sankt Petersburgu. Miejmy nadzieję, że przy poparciu Instytutu Adama Mickiewicza zrealizuje te projekty Jej najbliższa współpracowniczka, Zenobia Karnicka.

Pisałem to wspomnienie z niemalym wysiłkiem. Trudno pisać o kimś, kogo się znało, z kim się współpracowało niemal dokładnie 45 lat, zaczynając od asystenckich jeszcze czasów, niejednokrotnie zresztą zaciekle spierając się. Zawsze jednak można było być pewnym Jej rzetelności.

Żegnaj Janko!

Jacek Antoni Ojrzyński

Janina Ładnowska (1934-2006)

Janina Ładnowska, curator of the modern art collections at the Museum of Art in Łódź, died on 26 April 2006. Born on 16 May 1934 in Piotrków Trybunalski, she studied history of art at Warsaw University. In 1955 J. Ładnowska presented her M. A. dissertation on *The Interests of Stanisław Wyspiański in Old Art and Their Impact on His Oeuvre*. In 1958 she began working in the department of foreign art and then the department of international modern art at the Museum of Art in Łódź. From that time on, J. Ładnowska devoted her attention almost exclusively to modern and contemporary art, both Polish and foreign. In 2001, already after retirement, she was appointed curator of modern art at the same Museum, a post she held until her death. Her activity could be divided in strictly museum initiatives, publications, academic pursuits and social work. Author of numerous exhibitions featured at the Museum of Art in 1967-2005, with particular emotional significance ascribed to a posthumous retrospective show of works by Antoni Starczewski (2002), a friend who named J. Ładnowska the executor of his last testament.

Under the supervision of Ryszard Stanisławski, the director of the Museum, J. Ładnowska took part in the organisation of large-scale expositions of Polish art abroad: the celebrated displays of Constructivism featured all over the world and the

memorable "Présences polonaises" on view at Centre Georges Pompidou in Paris (1983). Her noteworthy independent exhibitions included: "Henryk Stażewski", Quadrat Moderne Galerie, Bottrop 1980;

"Henryk Stażewski. Pioniero del arte concreto", Centro Atlantico del Arte Moderna, Las Palmas 1990; "Henryk Stażewski", Galeria Spicchi dell'Est, Rome 1991, and "a. r. Artistes revolutionnaires de Łódź", Europalia 2001, Musée d'Ixelles, Brussels. Author of numerous articles in Polish and foreign catalogues and periodicals., whose interests encompassed the classics of the avantgarde, Polish contemporary art and the history of the Museum at which she worked. J. Ładnowska had particular affection for the Jewish art and, more recently, the German art of old Łódź. She also devoted much time to the history of the State Academy of Fine Arts in Łódź. As a busy academic teacher she held courses on the history of art at the State Theatre and Film Academy in Łódź and lectures on museum studies for students of the history of art at Łódź University. A member of the Society of Art Historians, the Polish National Committee ICOM and AICA.

Jacek Antoni Ojrzyński

□

Kinga Szczepkowska-Naliwajek (1945-2006)

Jak ono będzie na Ciebie wołało? — przyjaciółki mrużyły oczy przy herbatce w Stowarzyszeniu Historyków Sztuki. Osobom z otoczenia zdawało się, że ta nowa funkcja przychodzi na nią za wcześnie, a z drugiej strony, nikt z patrzących z bliska nie mógł powiedzieć, że nie jest gotowa. Będzie mówiło babuniu, to naturalne – odpowiedziała z prostotą, niedającą pola wątpliwościom.

W tej anegdocie ujawnia się istotna cecha osobowości Kingi Szczepkowskiej-Naliwajek. Od pokoleń przynależała do Wielkopolski, ale zaczęte w Poznaniu studia z historii sztuki dokończyła na Uniwersytecie Warszawskim (1968) i w Warszawie osiadła rodzinie i towarzysko. Już na studiach wybrała mediewistykę; zainteresowanie polską sztuką średniowiecza skierowała na badania rzemiosła, wyniki publikowała w książkach, licznych artykułach, recenzowała powstające dysertacje z tego zakresu, pisała hasła do encyklopedii, jest autorką podręcznika i skryptu dla początkujących mediewistów. Była profesorem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (od 1997), tam zapaliła się do tworzenia ośrodka penetrującego historię i sztukę dawnego państwa krzyżackiego oraz Pomorza Zachodniego. Wcześniej wykładała w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Łodzi (1973-1994) i na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1975-1997). Nie tylko z profesjonalnego nadania, lecz przede wszystkim z przeświadczenia i postawy była humanistką. W tym należy upatrywać źródła jej energii naukowej oraz społecznikowskiego imperatywu. Zwracała się w przeszłość, żeby odkrywać to, co teraz trzeba wiedzieć i natychmiast przekazywała tę wiedzę jak najszerszym kręgom zainteresowanych. Nie zatapiała się w elitarnych poszukiwaniach, miała jednocześnie nieodpartą potrzebę pozytywistycznej aktywności, musiała iść za dostrzeżoną koniecznością dydaktyki kulturalnej, która domagała się otwierania sfer uniwersyteckich na aktualne zapotrzebowania życia społecznego. Taki dwuwymiarowy sposób lokowania się w rzeczywistości zapewne odebrała w wychowaniu, wzorem swoich przodków potrafiła łączyć osobiste dążenia twórcze z pracą dla innych. W Stowarzyszeniu Historyków

Sztuki czuła się najbardziej u siebie, sens jej własnej pracy naukowej dopełniał się na sesjach, zebraniach tematycznych, w dyskusjach środowiskowych, w bezinteresownych spotkaniach z kolegami, kiedy widziała, jak te fragmenty wypracowane przez poszczególne osoby z różnych dziedzin i odległych czasów układają się w jakąś wspólną wypowiedź, będącą nie tylko zapisem stanu wiedzy, ale też rozumieniem teraźniejszości, zaznaczającym duchowy ślad w polskiej i europejskiej ciągłości kulturalnej.

Taki punkt widzenia wygenerował w 1992 r. zebranie w SHS na temat sporu między zarządcami bazyliki mariackiej w Gdańsku a Muzeum Narodowym w Warszawie o zabytki współtworzące od 1946 r. muzealną galerię sztuki średniowiecznej. Proces sądowy był w toku, mimo, że już w 1975 r. prymas Polski Stefan kard. Wyszyński uznał nienaruszalną wartość tworu, jakim się stała ta galeria, a jego następcą – Prymas Józef kard. Glemp, za wiedzą i w obecności władzy państwowej reprezentowanej przez ministra kultury, dyrektora muzeum i członków mieszanego zespołu ds. sztuki sakralnej, potwierdził w 1990 r. takie stanowisko Kościoła polskiego. Na fali przemian ustrojowo-politycznych po 1989 r. proboszcz gdańskiej bazyliki, ks. prałat Stanisław Bogdanowicz, mając

po swojej stronie arbitralne opinie prezydenta Lecha Wałęsy, Sejmowej Komisji Kultury i Środków Społecznego Przekazu oraz kolejnych ministrów kultury: prof. prof. Marka Rostworowskiego i Andrzeja Sicińskiego, a także mass media wyrażające tzw. wolę ogółu, wystąpił o zwrot wszystkich zabytków pochodzących z kościoła NMP w Gdańsku, a obecnie znajdujących się w posiadaniu warszawskiego Muzeum Narodowego. Ówczesny dyrektor prof. Włodzimierz Godlewski znalazł się sam naprzeciw rozemocjonowanej nawały społecznej. Żądanie rozrachunku w imię dziejowej sprawiedliwości i absolutyzowanego prawa własności zepchnęło na dalszy plan dyskusję merytoryczną na temat wyboru idei i formy chronienia materialnych świadectw średniowiecznej sztuki. Argumenty estetyczne i ontyczne wyznaczające myśl o współczesnym kształcie i misji muzeum w randze narodowej traciły moc wobec uwolnionych poglądów na kwestie własnościowe i moralne. Społeczeństwo nie chciało uznać prawa, któremu odmawiało swojej akceptacji. Spór o własność zabytków nabierał personalnego charakteru i oddalał jego uczestników od istoty rzeczy. Pośród wrzawy i zapętlenia racji między prawem i krzywdą, sprawiedliwością i roztropnością, bezinteresownością filozofii i doraźnością polityki odbywało się to spotkanie środowiska historyków sztuki. W tej sytuacji nie dać się zepchnąć na pozycje stronicze, klarować własny pogląd i szukać porozumienia było wyczynem nader śmiałym. Niepodległe przekonanie Kingi Szczepkowskiej-Naliwajek uzgodniło się z linią obrony dyrektora Godlewskiego. Przyjęła stanowisko wicedyrektora ds. naukowych i pełniła je krótko w 1994 i 1995 r., ale był to ciągle czas na przełomie, obfity w wydarzenia, wypełniony burzliwą transformacją ekonomiczną i programową. Oddziały w Łazienkach, w Wilanowie i w Łowiczu dążyły do ogłoszenia separacji, kolekcja Paderewskiego zyskała samodzielny status Muzeum Wychodźstwa, powstał oddział w Krośniewicach, Międzynarodowe Biennale sprowadziło się do Muzeum Plakatu w Wilanowie, Galeria Malarstwa Polskiego w nowym kształcie porządkowała zasoby i refleksję nad nimi po przeniesieniu części zbioru do odbudowanego Zamku Królewskiego, udostępniono prowizorium przyszłej galerii sztuki XX w., zapowiadając rozbudowę gmachu głównego, organizowano spektakularne wystawy czasowe pod ciśnieniem wolności politycznej i entuzjazmu dla zapełniania białych plam po komunistycznej cenzurze.

Muzeum Narodowe mierzyło się z nowym czasem. Kinga Szczepkowska-Naliwajek ze swoją wewnętrzną wagą spraw i dystansem do natłoku faktów przesiewała masę spraw, oczyszczając przedpole dla kolegiального

wyboru kierunku i sposobu realizacji zadań muzeum. Nie miała rewolucyjnego zacięcia, ale też nie było w jej zwyczaju poddawanie się ustalonemu porządkowi rzeczy bez zastrzeżeń. Potrafiła wsłuchiwać się w historię i zachować otwartość na nierozpoznaną jeszcze aktualność. Dzięki temu osiągała wewnętrzną gotowość do odnajdywania swojego stanowiska wobec zmiennych okoliczności. Sprzeciwianie się rzeczywistym procesom uważałaby za niedorzeczność, manipulowanie nimi – za pozorowanie drogi do prawdy. Jest zawarta w jej postawie ta bezcenna umiejętność, którą oddaje przypomniana na początku anegdota. Stąd pochodziło opanowanie, ujmujące zachowanie Kingi Szczepkowskiej-Naliwajek, która równocześnie stanowczo, prostolinijnie, bezkompromisowo obstawała przy rozpoznanych sądach. To, co słuszne i szlachetne było w jej mniemaniu oczywiste, a więc przekonywujące samo przez się. Musiała się hartować w ponoszeniu porażek. Za jedną z nich biografowie będą uznawać efekt pracy w Muzeum Narodowym i lekceważyć ją jako nic nieznaczący epizod. A jednak braku osobistego sukcesu nie należy utożsamiać z przegraną, skoro wytyczony z jej udziałem program realizowali w kolejnych latach następcy. Fundamentalne dla dalszego istnienia muzeum kwestie, istotne dla całej kultury, zjawiały się i były rozwiązywane jako kwestie praktyczne. Spór o galerię średniowieczną w istocie rzeczy dotyczył nie tyle prawa i moralności, co wyboru filozofii, która by objaśniała posiadany zbiór dzieł sztuki, a przez to ukazywała ogląd świata z obranej perspektywy. Muzea są wytworem oświeceniowych idei wyprowadzonych przede wszystkim z myśli Kantowskiej, podtrzymywanej w XX w. przez projekt kultury Ernsta Cassirera. Sytuowanie funkcji muzealnej w neokantowskiej ontologii i estetyce pozwalało chronić zabytkową sztukę i trzymać naukowe opracowywanie zbiorów możliwie z dala od ideologii. Autonomia formy artystycznej dzieła unieważniała uwarunkowania historyczne i religijne, które by drażniły stróżów ustroju socjalistycznego. Jednak po cichu i mało widocznie do teorii konserwatorskiej przenikały inne poglądy; fenomenologia, a za nią filozofia egzystencji z hermeneutyką znowu złączyły sens dzieła sztuki z jego naturalnym kontekstem. Jakie kryterium przyjąć za rozstrzygające dla galerii średniowiecznej i dla muzeum w ogóle? Drugim ważnym problemem było znalezienie *modus vivendi* wobec nieuniknionego spotkania kultury wysokiej z kulturą masową w progach muzeum. Trzecim — określenie na nowo własnej przestrzeni w pluralizmie estetycznym i etycznym, a nade wszystko w obliczu myślenia postmodernistycznego, które zakwestionowało nowożytny paradygmat. W tamtym okresie Muzeum Narodowe

w Warszawie, także za przyczyną Kingi Szczepkowskiej-Naliwajek, nie pozwalało sobie na bierne unoszenie przez falę historii, nie tylko broniło swojego istnienia, było miejscem intelektualnego ruchu i spektakularne-

go uzasadniania przyjętej opcji społecznej, która by jednocześnie zasługiwała na miano narodowej.

Marzenna Guzowska

(w latach 1991-1996 rzecznik prasowy MNW)

Kinga Szczepkowska-Naliwajek (1945-2006)

A medievalist, an expert on Polish medieval crafts, the author of numerous publications, professor at the Mikołaj Kopernik University in Toruń (from 1997), and earlier a lecturer at the State Academy of Fine Arts in Łódź (1975-1994) and the Catholic Theology Academy (1975-1997), Kinga Szczepkowska-Naliwajek was a humanist by profession and, primarily, due to her personality. A social activist thanks to an upbringing based on the family tradition of Positivists from Greater Poland merged with artistic talent and creative ambition, she felt best in the Association of Historians of Art. The significance of her scientific work was fulfilled at specialist sessions and encounters, discussions conducted within her milieu, and meetings with friends and acquaintances, at which she saw how fragments of assorted disciplines and the distant past, devised by assorted researchers, were combined into statements recording both the state of knowledge and an understanding of the present, leaving behind an indelible trace in the Polish and European cultural continuum.

Kinga Szczepkowska-Naliwajek was capable of capturing the message of history and remaining open to its still unrecognised topicality. Such training and personal predispositions were her strongest recommendations for the post of scientific vice-direc-

tor at the National Museum in Warsaw. She held this function so briefly (1994-1995) that it might be recalled as a mere episode. Nonetheless, her role at the National Museum at the time of the mental breakthrough experienced by Polish society and the structural transformation of state institutions deserves to be noted. Professor Szczepkowska-Naliwajek was known for a stand free from prejudices, a highly attractive personality, and decisive, straightforward and uncompromising opinions about values which our culture regards as supreme. Her views concerning concrete issues frequently coincided with the proposals made by head director, Prof. Włodzimierz Godlewski, within the conditions of a truly democratic system. This was a time of when the Museum was compelled to tackle new reality and problems fundamental for its further functioning, such as the selection of theoretical foundations for the exposition of the collections, the anticipation of a social education programme in an encounter with mass culture, and the delineation of own space while faced with the threats of the dominating outcome of a post-modern re-evaluation in life and culture.

Marzenna Guzowska

(spokesperson of the National Museum in Warsaw 1991-1996)

□